

A szleng védelme*

A tizenkilencedik század arisztokratái teljesen hasznavehetetlenné tették magukat. Feladatuk ugyanis az lenne, hogy kérkedők és fennhéjázók legyenek, de meglehetősen szerényen kérkednek, fennhéjázásra tett kísérleteik pedig lehangolóak. Fő kötelességük ezidáig abból állt, hogy kiaknázzák az élet változatoságát, mozgalmasságát és teljességét. Az oligarchia volt a világ első kísérlete a szabadságra. Ám mostanra a „jólneveltség” épp ellenkező ideálját vették át, mely gyakorlatilag nem más, mint a vallástalanított puritanizmus. A jólneveltség úgy elkomorította őket, mint egy lélekharang szava. Gilbert úr segédlelkészeihez** hasonlóan a szelidség háborúját vívják a minél visszavonultabb életmóddért folyó versengésben. Hajdanán a nagyurak elsősorban arra törekedtek, hogy megkülönböztessék magukat a másiktól, s e célból meghökkentő jelképeket tettek címersisakjaikra, s feltűnő színekkel festették pajzsukat. Egyértelműen tisztázni akarták, hogy egy Norfolk épp annyira különbözik mondjuk egy Argylltól, mint egy fehér oroszlan egy fekete disznótól. Mai ideáljuk viszont épp az ellenkezője, s ha egy Norfolk és egy Argyll olyan egyformán öltözködne, hogy össze lehet őket keverni, akkor örömtáncot lejtve térnének haza.

Végzetesek a következmények. Az arisztokrácia szükségképpen elveszíti azt a funkcióját, hogy a változatosság, kísérletezés és a színek eszményéért legyen a világban, tehát más társadalmi osztályban kell ezeket a dolgokat keresnünk. Ha a középosztályban tennénk ezt, felérne azzal, mintha szent dolgokból üznénk tréfát. Az egyetlen levonható következtetés tehát az, hogy ha a szabadság és a fény felé vezető utat keressük, az alsóbb osztályok bizonyos részein kell szétnéznünk, főleg például az omnibuszkalauzoknál gazdag, rokokó gondolkodásmódjuk miatt.

A szleng az egyetlen állandóan áramló költészetfolyam. Valamely névtelen költő nap mint nap varázslatos mintázatot sző a köznapi nyelvből. Tagadhatatlan, hogy a divatos világ épp annyira beszél szlengben, mint a népi. Ezt nem le-

* CHESTERTON, GILBERT K.: A Defense of Slang. In: *The Defendant*. (Wayfarer's library). London, J. M. Dent & Sons, 1901. 139–46.

A cikk néhány sokat idézett mondata Kolozsvári Grandpierre Emil (Utazás az argó körül. *Kritika*, 3 [1965]/5: 40), illetve Fabricius Ferenc (MARIO PEI, Szabálytalan nyelvtörténet. Bp., 1966. 169) fordításában már olvasható volt magyarul. (*A szerk.*)

** W. S. Gilbert (1836–1911) angol drámaíró, a XIX. század népszerű vígoperaszerző-párosának, a Gilbert és Sullivannek egyik tagja. *The Rival Curates* (A vetélkedő segédlelkészek) című balladájának szereplőire utal Chesterton. (*A ford.*)

het tagadni, és ez erősen támogatja is a vizsgálat alá vetett nézetet. Semmi sem elképesztőbb, mint az ellentét a városi ember nehézkes, formális, élettelen szlengje s az utcai árus könnyed, élő és változékony szlengje között. A művelt osztályok felső rétegeinek beszéde talán a legalaktalanabb, legcéltalanabb és a legreménytelenebb irodalmi termék, amit valaha is látott a világ. Persze ebben is csak a felsőbb osztályok degenerálódását érhetjük tetten. Bőven van arra bizonyítékunk, hogy a feudális háborúk hajdani vezérei alkalmanként természetes, nem épp könyvekből vett szimbolizmussal és ékesszólással tudtak beszélni. Amikor Cyrano de Bergerac Rostand drámájában kételkedik arról, hogy Christian unalmas és műveletlen lenne, az utóbbi így szól:

„Bah! on trouve de mots quand on monte à l'assaut;

Oui, j'ai un certain esprit facile et militaire;”*

és ez a két sor a régi oligarchákról rejt magában egy igazságot. Bár három olvasható betűt sem tudtak volna leírni, néha irodalomban beszéltek. Douglas, amikor Bruce** szívét eldobta utolsó csatájában, így kiáltott: „Menj előre, nagyszerű szív, ahogy mindig is tetted!” Egy spanyol nemesember, amikor a király felszólította, hogy fogadjon egy magasrangú, hírhedt árulót, ezt felelte: „Fogadom őt, hogy engedelmességem megtartsam, de felgyújtom aztán házamat.” Ez a kultúra nélküli irodalom, azoknak az embereknek a beszéde, akiknek meggyőződésük, hogy büszkén kell hangsúlyozniuk az élet költészetét.

Aki egyébként arra adná a fejét, hogy ilyesféle gyöngyszemek után kutat egy mostani Belgravia-béli*** fiatalember társalgásában, ne számítson örömteli életre. Nemcsak hogy képtelenek az arisztokraták az élet költészetét hangsúlyozni, még ráadásul lehetetlenebb is a feladat az ő számukra, mint bárki másnak. Határozottan közönségesnek tekintik azt, ha egy nemesember ősi nevével kérkedik, holott ha jól meggondoljuk, ez létezésének egyetlen racionális célja. Ha egy ember az utcán kinyilatkoztatná csiszolatlan feudális retorikával, hogy ő Doncaster grófja, letartóztatnák mint örültet, ám ha kiderülne, hogy ő valóban Doncaster grófja, úgy engednék el, mint egy pimasz csirkefogót szokás. A grófi osztálytól nem várnak költői prózát. A divatszlang még csak nem is igazán nyelv, olyan, mint az állatok alaktalan hangja, halványan utalva valamiféle általános, jól ismert lelkiállapotra. A *bored* 'unatkozik', *cut up* 'le van sújtva', *jolly* 'vidám', *rotten* 'pocsékul érzi magát' stb. olyanok, mint egy rabszolgaőrzs szavai, akik-

* „Hát igen, | Ha támadok, tán sikerül nekem!... | Van bennem egy kis katonás szóbőség.” (Edmond Rostand: *Cyrano de Bergerac*. Fordította Ábrányi Emil. Bp., Európa Könyvkiadó, 1986. 96; 2. felvonás, 10. jelenet).

** Robert Bruce: Skócia királya (1306–29); Sir James Douglas: skót klánvezér, Bruce híve, aki a király kívánságára halála után annak szívét kivágatta, s fémtartóban magával vitte a kereszt-hadjáratokra a hitetlenek elleni védelmezőként. A legenda szerint Douglas a csaták hevében az ellenség közé dobta a szívet, s azok sorsa ezzel megpecsételődött. (*A ford.*)

*** A londoni belváros része, a XIX. századi brit arisztokrácia divatos lakónegyede. (*A ford.*)

nek a szótárában csak húsz ilyen található. Ha egy divatos ember tiltakozni kíván egy másik divatos ember által elkövetett hiba ellen, közlése pusztán bevett kifejezések füzére lesz, ugyanolyan élettelen, akár egy döglött halakból álló füzér. Ám egy omnibuszkalauz (eltelve a Múzsával) tömény irodalomban törne ki: *You're a gen'leman, aren't yer... yer boots is a lot brighter than yer 'ed... there's precious little of yer, and that's clothes... that's right, put yer cigar in yer mouth 'cos I can't see yer be'ind it... take it out again, do yer' you're young for smokin', but I've sent for yer mother. ... Goin'? oh, don't run away: I won't 'arm yer. I've got a good 'art, I 'ave. ... 'Down with croolty to animals,' I say** stb. Nyilvánvaló, hogy ez a beszédmód nem csupán irodalmi, hanem irodalmi a szónak igen ékes, művészi értelmében. Keats sosem használt annyi közvetett metaforát egy szonettjében sem, amennyit egy utcai árus egy káromkodás során; ennek beszéde egyetlen hosszú allegória, mint Spenser „Tündérkirálynő”-je.

Nem hiszem, hogy szükséges lenne azt demonstrálnom, hogy ez a költői allúziókkal telített stílus az igazi szleng jellemzője. Az olyan kifejezés, mint a *Keep your hair on* 'Nyugalom, csigavér!', teljesen Meredith-re** vall kitekert, rejtelmes kifejezésmódjával. Az amerikaiaknak van egy jól ismert kifejezésük, a *swelled-head* (tkp. dagadt fejű) az önteltség leírására, s egy nap hallottam egy figyelemre méltó fantáziát erről a fajta pózolásról. Egy amerikai közölte, hogy a kínai háború után a japánok cipőkanállal tudtak csak kalapot húzni (*to put on their hats with a shoe-horn*). Ez értékes példája a szleng valódi természetének, mely az eredeti koncepciótól minél messzebb és messzebb akar eljutni, azt egyre inkább egyfajta előfeltevésként kezelve. Meglehetősen emlékeztet mindez a szimbolizmus irodalmi tanaira.

Az ékesszólás alacsonyabb rendbeli nagyszerű fejlődésének okát keresve ismét visszajutunk a hajdani arisztokrácia esetéhez. Az alsóbb osztályok háborús állapotban élnek, a szavak háborújában. Készségük ugyanannak a heves individualizmusnak a terméke, mint a régi harcos oligarcháké. Minden bérkocsisnak készenlétben kell állnia a nyelvével ugyanúgy, ahogy a múlt század bármely nemesurának készenlétben kellett állnia kardjával. Szerencsétlen dolog, hogy az ebből a folyamatból létrejött költészetet mindössze groteszk költészetként tartathatjuk számon. Ám mivel a társadalom felsőbb rendjei teljesen lemondtak a hősies ékesszólás jogáról, nem csodálkozhatunk, hogy a nyelv magától fejlődik az alpráibb ékesszólás irányába. Az itt a lényeg, hogy állandóan szükség van valakire, aki új szimbólumokkal és új körülírásokkal gazdagítja a nyelvet.

* Maga úriember, nemde? A cipője sokkal fényesebb, mint a tökfeje... van egy értékes kis része, a ruhái... jól van, tegye csak a szivarját a szájába, mert legalább nem fogom látni mögötte... vegye ki megint, hallja, maga még túl fiatal a dohányzáshoz, de elküldtem az anyjáért... már megy is? ó, ne fusson el, nem bántom magát. Jó szívem van, az ám... Ne bántuk az állatokat, aszondom.

** George Meredith (1828–1909) angol költő (*A ford.*)

Minden szleng metafora, és minden metafora költészet. Ha megállunk egy pillanatra, hogy megvizsgáljuk a legközönségesebb tolvajnyelvi kifejezéseket, melyek minden nap elhagyják ajkainkat, azt találjuk, hogy olyan gazdagok és kifejezők, mint megannyi szonett. Hogy egy egyszerű példát vegyünk: angol társasági viszonylatban szoktuk mondani, hogy egy ember megtöri a jeget (*breaking the ice*). Ha ezt egy szonetté bővítenénk, egy örök jégóceán sötét és fennkölt képét látnánk magunk előtt, az északi természet komor, zavaros tükrét, melyen az ember könnyedén sétál, táncol és korcsolyázik, de mely alatt élő vizek zúgnak és kínlódnak ölnyi mélyen. A szleng világa a költészet egyfajta fejreállt világa, tele kék holdakkal és fehér elefántokkal, fejüket vesztett emberekkel, s olyan emberekkel, akikkel elszalad a nyelvük. A szleng világa a tündérmesék teljes zúrza-vara.

(Fordította Várnai Judit Szilvia)